

فصل اول

« مکاتب هنری جهان »

آنچه به عنوان سبک و مکتب در هنر مطرح است به مجموعه‌ای از فاکتورها اطلاق می‌شود که در شرایط خاص اجتماعی و روحی هنرمند باعث خلق یک اثر یا مجموعه‌ای از آثار می‌شود. به داوطلبان توصیه می‌شود برای اطلاع در دوره‌های مکاتب مختلف هنری دوره‌های قبل از رنسانس را نیز مطالعه نمایند.

رنسانس (قرن چهاردهم تا سده شانزدهم میلادی)

واژه «رنسانس» به معنای «تولد دوباره» و «نوزایی» و کلمه‌ای فرانسوی است و اصل کلمه از ایتالیایی گرفته شده است. رنسانس عصری است که انسان غربی بار دیگر به هنر و فلسفه و فرهنگ یونان و روم باستان توجه کرد و فرهنگ کلاسیک باستانی را اوج آفرینش بشری نامید. عقل محوری، فردگرایی از مشخصه‌های رنسانس است و مانند عصر کلاسیک (روم و یونان باستان) انسان را اساسی‌ترین محور هستی دانست. گاهی از عصر «باززایی» به عصر «امانیسم» یا انسان‌گرایی و یا به لحاظ توجه به معیارهای کلاسیک و باز یافتن ارزش‌های آن به عصر «کلاسیک» نیز تعبیر شده است.

رنسانس از ایتالیا و شهر فلورانس آغاز شد. فلورانس به همراه بسیاری از شهرهای دیگر از سطح دانش و سواد بالاتری برخوردار بود و شهروندان آن از فراغت و ثروت زیادی بهره‌مند بودند. فلورانس اولین شهری بود که بر علیه سیستم‌های پیچیده سیاسی و اجتماعی (فئودالیسم) مبارزه را آغاز کرد. با ایجاد تحولات و رشد اقتصادی و کشف سرزمین‌های تازه، شور توسعه طلبی‌های حکام و اعمال خشونت باری که برای کسب قدرت و ثروت بیشتر انجام می‌دادند و نیز در زمینه دین، تشکیل نهضت اصلاح دین (پروتستانسیسم) و وحدت دینی سده‌های میانه را از هم پاشید. حوادث دیگری مثل، اختراع چاپ، اعلام نظریه مرکزیت خورشید از طرف کپرنیک و پیشرفت‌هایی در زمینه فیزیک و مکانیک، رشد فنون و دریانوردی همه شرایط جدیدی را بوجود آورد که به رنسانس منتهی شد. تحولات اخیر انسان را از تفکر درباره مسائل ماوراء الطبیعی خارج کرد و جنبه مادی و زمینی به خود گرفت. هرچه انسان عصر رنسانس پیشرفت می‌کرد و متحول می‌شد به وجود خویش و جهان اطراف توجه بیشتری می‌کرد. این روند به ایجاد «اتورالیسم (طبیعت‌گرایی)» در رنسانس انجامید. هنر دوره نوزایی دو دسته ۱- اوایل رنسانس یا اواخر قرن ۱۳ تا سال‌های اول قرن ۱۵ و ۲- اوج رنسانس است.

نکته ۱: هنر رنسانس تحت تاثیر طبیعت‌گرایی همچون هنر یونان باستان ضمن با عظمت نشان دادن بدن انسان آن را با جزئیات نمایش می‌داد.

نکته ۲: هنر رنسانس با توجه به هنرهای کلاسیک گذشته با استفاده از علم و ریاضی هنر تجسمی قابل ملاحظه‌ای را ایجاد کرد.

نکته ۳: از اصول مهم رنسانس اومانیسم (انسان‌گرایی) است.

انسان‌گرایی: عقیده به اصالت آنچه مباحث انسانی خوانده می‌شود و کشف مجدد انسان و جهان. این نکته در پیکره سن مارک اثر دوناتللو به خوبی دیده می‌شود.

فردگرایی: هشیاری تازه از وجود شخصی، اعتماد به نفس و مسئولیت فردی در قبال کلیه آزادی‌ها، ذهنیت‌ها و رفتارها.

خردگرایی: یعنی همه چیز در جریان زمان، مبتنی بر معیارهای عقلایی بوده و از نظر ریاضی تعریف‌پذیر است.

رنسانس آغازین (هنر ایتالیا در اواخر سده سیزدهم و سده چهاردهم ۱۴۲۰ - ۱۳۰۰)

جوتو، پدر هنر تصویری (۱۳۳۷ - ۱۲۶۶)

معروفترین نقاشان این زمان جوتو (۱۳۳۷-۱۲۶۶ میلادی) هنرمند فلورانس است. او را می‌توان بنیانگذار تجربه‌های بصری به وسیله مشاهده دانست. جوتو نقاش بزرگ فلورانس «فضا» را وارد نقاشی کرد و نخستین گام را به سوی پیدایش تحولی اساسی در هنر یعنی تجسم فضایی سه بعدی بر سطح دو بعدی را برداشت. جوتو ناتورالیسم را وارد نقاشی کرد و برخلاف هنر درون‌گرای بیزانس، برون‌گرایی را وارد کار خود کرد. در آثار جوتو حجم و بعد دیده می‌شود و به مجسمه‌سازی نزدیک است. وی اساساً نقاشی دیواری می‌کشید.

یکی از مشهورترین آثار جوتو نقاشی دیواری به نام «زاری بر جسد مسیح» است که سوگواری مادر مسیح و زنان و مردان مقدس را بر منجی نشان می‌دهد. فرشتگان نیز در آسمان دیده می‌شوند که به تصویر بعد می‌دهند. حالات عاطفی پیکره‌ها اغراق شده و مجسمه‌ای هستند. در آثار جوتو نور به طور یکسان و خنثی در اثر وجود دارد.

کج مثال ۱: بنیانگذار تجربه‌های بصری نقاشی و پدر هنر تصویری کیست؟

(۴) جوتو

(۳) رافائل

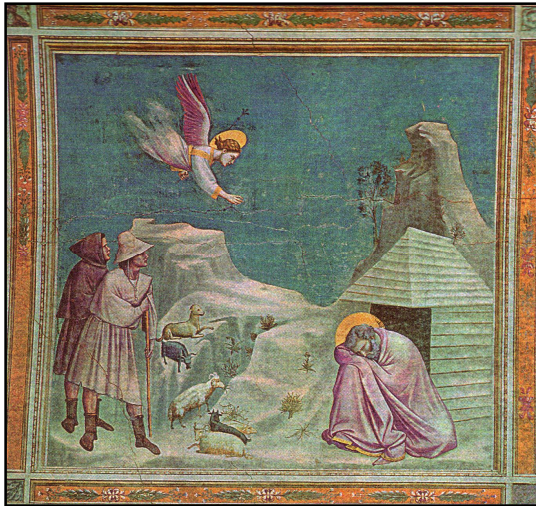
(۲) داوینچی

(۱) دوناتللو

پاسخ: گزینه «۴»

نکته ۴: جوتو نقاش و معمار ایتالیایی به دلیل دستاوردهایش در طبیعت‌گرایی، مهم‌ترین آغاز کننده هنر اروپایی شناخته می‌شود. او را نخستین پایه‌گذاران مکتب فلورانس نیز به شمار می‌آوردند. از دیگر آثار او عبارتند از: داوری اخروی، رویای یواخیم، آزمایش یا محاکمه، ظهور در آرل و مریم بر تخت نشسته.

در مکتب فلورانس، بر خط، نسبت به رنگ، تاکید بیشتری شده است. دوچو هنرمند ایتالیایی قرن ۱۴ بیان‌گذار سبک سیه‌نا که با استفاده از نوعی عمق نمایی خطی در معماری تا حدودی به پرسپکتیو می‌پردازد، ورود به اورشلیم و بشارت از آثار اوست.

«تصویر ۲- جوتو رویای یواخیم - نقاشی دیواری - نمازخانه آرنه - پادوا»

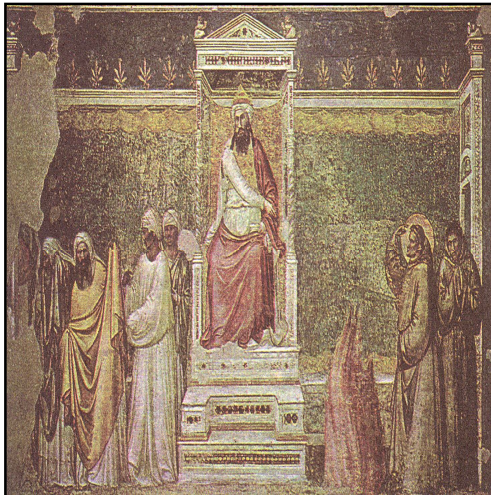
«تصویر ۱- جوتو - زاری بر جسد مسیح - نقاشی دیواری - حدود ۱۳۰۵ - نمازخانه آرنه - پادوا»

«تصویر ۴- جوتو - مریم نشسته بر تخت - حدود ۱۳۱۰ ب.م - نقاشی روی تخته نگارخانه اوفیستی - فلورانس»

«تصویر ۳- جوتو - داوری اخروی - نمازخانه آرنه - پادوا - ۱۳۰۵ میلادی - نقاشی دیواری»

«تصویر ۶- جوتو - آزمایش (محاكمه) بوسیله آتش
۲۰- ۱۳۱۵- نقاشی دیواری - نمازخانه باردی»

«تصویر ۵- جوتو - ظهور در آرل - نقاشی دیواری
۲۰- ۱۳۱۵ - نمازخانه باردی»

رنسانس میانه (هنر ایتالیا در سده پانزدهم ۱۵۰۰-۱۴۲۰)

(۱) نیمه اول قرن پانزدهم

دوناتللو (۱۴۶۶ - ۱۳۸۶)

مشهورترین پیکرتراش این دوره دوناتللو است. دوناتللو اولین هنرمندی است که افکار ناتورالیستی و رئالیستی را در آثارش منعکس کرده «فدیس مرقس»، «پیکره داوود» و «مریم مجدلیه»، «پیغمبر کله کدو» از پیکره‌های ساخته شده توسط دوناتللو است که چین و شکن‌های لباس و حالت‌های عاطفی در آن متحول شده است.

دوناتللو در همه پیکره‌هایی که از پیامبران ساخته است آن‌ها را با واقع‌گرایی و رئالیسمی صریح به نمایش گذاشته است که شبیه چهره‌پردازی رومیان باستان است. صورت‌ها استخوانی هستند و تأکید بر جنبه فردی شخصیت است.

کج مثال ۲: پیکره «سن مارک» اثر کیست؟

(۴) داوینچی

(۳) جوتو

(۲) دوناتللو

(۱) میکلائو

پاسخ: گزینه «۲»

برونلسکی، پدر معماری نوین (۱۴۴۶ - ۱۳۷۷)

فیلیپو برونلسکی (۱۳۷۷-۱۴۴۶ میلادی) ابتدا پیکرتراش بود ولی بعدها به معماری روی آورد. ابداع سه بعدی نمایی خطی (پرسپکتیو) را به برونلسکی نسبت می‌دهند. برونلسکی در معماری شیوه سنتی را کنار گذاشت و به ابداع شیوه‌های جدیدی پرداخت که امروزه آن را «معماری پس از قرون وسطی» می‌نامند. ابتکار برونلسکی را در ساخت گنبد کلیسای ناتمام فلورانس می‌توان دید که شبیه دو نیم کاسه است که بهم وصل شده و دارای استحکام زیادی است. گنبد سانتاماریا دلفیوره او متأثر از گنبد سلطانیه است.

نکته ۵: برونلسکی علاوه بر ابداع پرسپکتیو دستگاه‌هایی مکانیکی برای بالا کشیدن اشیاء ساخت.

کج مثال ۳: ابداع سه بعدی نمایی خطی توسط چه کسی صورت گرفت؟

(۱) جوتو

(۲) دوتچو

(۳) داوینچی

(۴) برونلسکی

پاسخ: گزینه «۴»

«تصویر ۷- فیلیپو برونلسکی - گنبد کلیسای فلورانس
۱۴۲۰-۱۴۲۶ ب.م.»

مازاتچو (۱۴۲۸-۱۴۰۱)

مازاتچو در زندگی کوتاهش آثار جالبی خلق کرد که تحت تاثیر جوتو بوده است. در آثار او فیگورها و هیکلها، با حجمی سه بعدی با حجم بیرون نشسته از زمینه نقاشی که نوعی عمق نمایی را تداعی می کند، دیده می شود. در آثار مازاتچو نور از جهت خاصی بر تصویر تابیده است. منبع نور مشخص برای اولین بار در آثار مازاتچو مورد استفاده قرار گرفت. مازاتچو نیز در آثارش پرسپکتیو را به کار می برد. او در آثارش از نقاط تیره و روشن برای تفکیک فضا استفاده نموده است. مازاتچو در تابلوی باج فضا سازی همزمان را ابداع کرد.

کدام مثال ۴: تابلوی نقدینه خراج (باج) اثر کیست؟

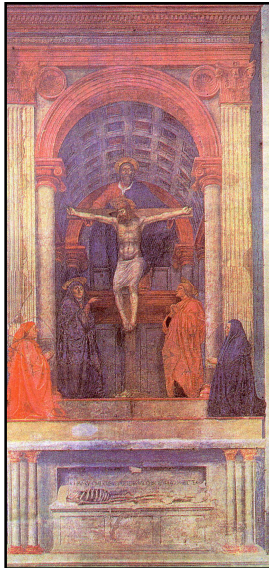
(۲) مازاتچو

(۱) دوناتللو

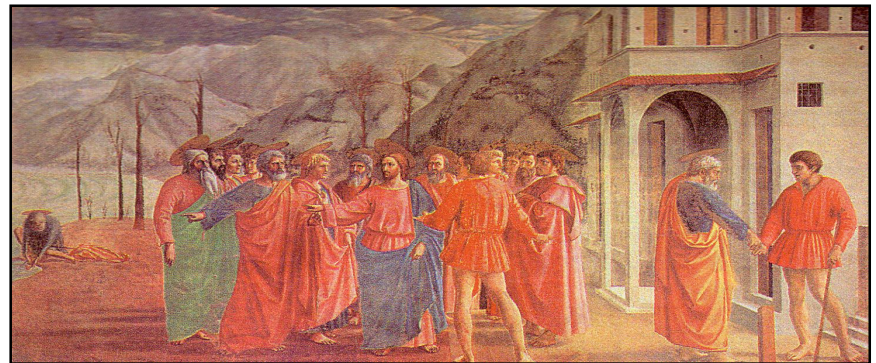
(۴) میکلائو آنژ

(۳) رافائل

پاسخ: گزینه «۲»

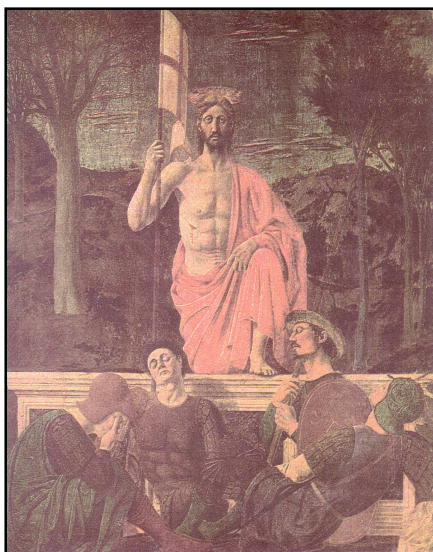
«تصویر ۹- مازاتچو - تثلیث مقدس با مریم عذرا و قدیس یوحنا - نقاشی دیواری - ۱۴۲۷ ب.م. کلیسای سانتاماریانوولا - فلورانس»

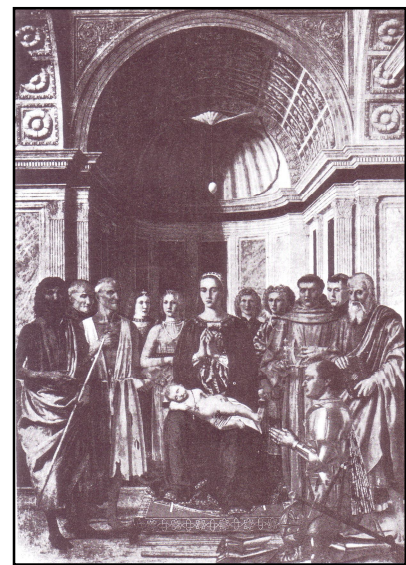
«تصویر ۸- مازاتچو - نقدینه خراج - نقاشی دیواری - حدود ۱۴۲۷ ب.م. - نمازخانه برانکاتچی کلیسای سانتاماریادل کارمینه - فلورانس»

پیرو دلافرانچسکا (۱۴۲۰-۱۴۹۲ م)

تمام آثار دلافرانچسکا ترکیب بندی های دقیق و روشن و براساس اصول ریاضی و هندسه دارد. «بشارت تولد مسیح به مریم»، «غسل تعمید مسیح» و «رستخیز» از آثار مشهور اوست. در نقاشی دیواری رستخیز، ترکیب بندی مثلثی دیده می شود که استحکام زیادی را در ترکیب بندی بوجود می آورد. دلافرانچسکا بیشترین دستاوردهای علمی و هنری در نیمه اول قرن ۱۵، یعنی رئالیسم، ترکیب بندی با ابهت، پرسپکتیو و رعایت تناسب و نور و رنگ را نمایش می دهد. از ابداعات او مثلث پیکره های است. او در زمینه رنگ نظریه خاصی دارد: رنگها در سایه آبی گون و سرد می شود و هرچه از ناظر دور می شوند، از شدت آن کاسته خواهد شد. این نظریات بعدها توسط داینچی تکمیل شد.

«تصویر ۱۱- پیرو دلافرانچسکا - رستخیز - نقاشی دیواری - حدود ۱۴۶۳ تالار شهر - بورگوسان سپولکرو»

«تصویر ۱۰- پیرو دلافرانچسکا - مریم، کودک، قدیسین و فرشتگان - گالری بررا - میلان»

وروکیو (۱۴۳۵-۱۴۸۸)

مهمترین پیکر تراش نیمه دوم قرن ۱۵ است. وی را از شاگردان دوناتللو می‌توان دانست در آثار دوناتللو حالتی آرام و کلاسیک وجود دارد، اما آثار وروکیو رئالیسم قوی دارد. از آثار معروف وروکیو مجسمه مفرغین داوود است.

«تصویر ۱۳- آندرتاوروکیو»

داود - حدود ۱۴۶۵ م.م - مفرغ - موزه ملی - فلورانس»

«تصویر ۱۲- آندرتاوروکیو - پیکره سوار بر اسب - بارتولومئوکولوننی»

حدود ۱۴۸۳-۱۴۸۸ - مفرغ - میدان سان جووانی و سان پائولو - ونیز»

بوتیچلی (۱۴۴۵ - ۱۵۱۰)

آثار او با مضامین اسطوره‌های یونانی خلق شده‌اند. تولد ونوس مشهورترین آثار بوتیچلی است. او نقاش فلورانسی است. عناصر طبیعت درختان، منظره، آب - در آثارش به طور خلاصه و به شیوه سمبولیک طراحی شده و پیکره‌ها غیرواقعی هستند او در نقاشی تخیلات شاعرانه، خیال و تفکر عمیق را در هم می‌آمیزد. از دیگر آثار او نوبهار و ولادت استعاره‌ای مسیح است.

نکته ۶: بوتیچلی شاعرترین نقاش دوران رنسانس است. او واقع‌گرایی رنسانس را تلطیف نمود و با استفاده از خطوط نرم و پر تحرک، شیوه تزئینی و خطی را ابداع نمود و به همین دلیل او را استاد خط در مقابل رنگ گفته‌اند.

«تصویر ۱۴- ساندر بوتیچلی - تولد ونوس - حدود ۱۴۸۲ - فلورانس - گالری اوفیتسی»

مانتیا (۱۵۰۶ - ۱۴۳۱)

در دوران نسل دوم نقاشان رنسانس، مرکز رنسانس ایتالیا به شمال این کشور نقل مکان نمود و در آنجا به صورت آثار مانتیا ظاهر شد. یکی از آثار بسیار مهم مانتیا طراحی بدن انسان در پرسپکتیو است.

یکی از مهم‌ترین آثار مانتیا «پیکره بی‌جان مسیح» است، اهمیت این اثر به دلیل به کارگیری تکنیک «کوتاه‌نمایی» است که پیکره را در پرسپکتیو رسم کرده است. [کوتاه‌نمایی (foreshortening): اصطلاحی در نقاشی و طراحی است به معنای کاربرد پرسپکتیو در یک شیء یا شخص واحد به منظور تجسم کامل عمق]

نقد هنر در دوران رنسانس رسم رایج شد و آثار معتبری در این زمینه نوشته شد از جمله ده جلد کتاب معماری اثر لئون باتیستا آلبرتی معمار و نقاش و شاعر و هنرشناس مشهور در نیمه دوم قرن پانزدهم و آثار معتبر جورج وازاری معمار و نقاش و نویسنده‌ی نام‌آور تاریخ هنر در نیمه‌ی قرن شانزدهم.

رسانس پیشرفته (هنر ایتالیا در سده شانزدهم ۱۵۲۷-۱۵۰۰)

در قرن ۱۶م مرکز هنری شد و هنرمندان نابغه و شاخصی از جمله داوینچی، رافائل، میکلائو آثار متعددی به وجود آوردند که سرآغاز تحولات عظیم در هنر جهان شد.

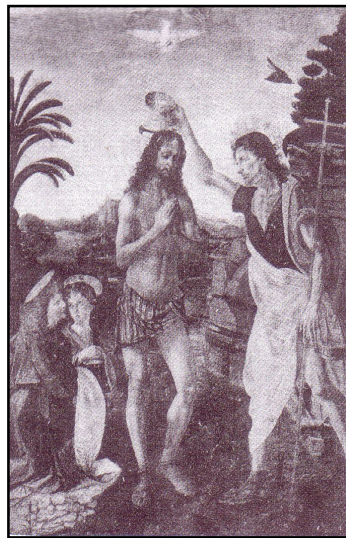
لئوناردو داوینچی (۱۴۵۲-۱۵۱۹)

لئوناردو در فلورانس به دنیا آمد و در کارگاه هنری «وروکیو» آموزش دید. اولین اثر نقاشی داوینچی تکمیل تابلوی وروکیو به نام غسل تعمید مسیح است. بعد از اینکه لئوناردو قسمتی از نقاشی را کشید و تابلو را تمام کرد استادش ظرافت و زیبایی کار شاگرد را دید و قسم خورد که دیگر دست به رنگ نبرد. او الگوی یک هنرمند نابغه و انسان کامل است. پیونددهنده علم و هنر. او در فلورانس تحت حمایت خاندان نرسترمدیچی قرار گرفت و به مقام استادی و عضویت در صنف لوقای قدیس درآمد. ویژگی آثار او عبارتند از:

۱- استفاده از رنگ‌های تیره قهوه‌ای و سبز برای ابهام‌آمیز کردن آثار.

۲- استفاده از تکنیک برجسته‌سازی نرم و آهسته (اسفوماتو)، محوکاری، پرسپکتیو خطی توسط او کامل شد.

از آثار او مونالیزا، شام آخر (کلیسای سانتاماریا دله گراتسیه)، باکره صخره یا مریم صخره در کنار صخره، پرستش مجوسان، جنگجوی کهن و نقاشی کلیسای سن پیترو.

غسل تعمید مسیح - اثر «وروکیو»

قسمتی از تابلو که توسط لئوناردو تکمیل شده

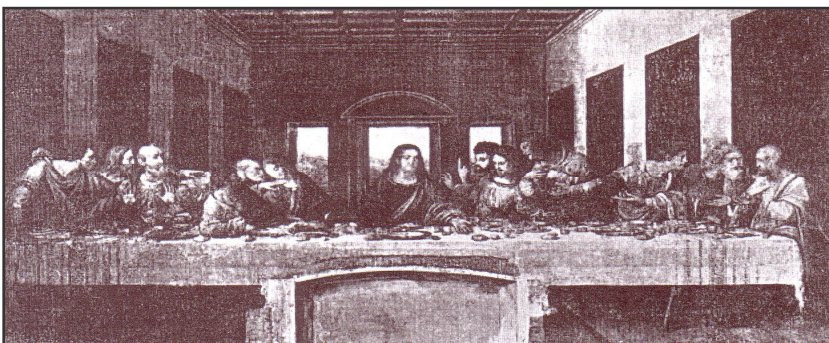
«تصویر ۱۵»

پس از ۶ سال شاگردی، لئوناردو عضو انجمن داروسازان، پزشکان و هنرمندان شد. و در همین زمان تحقیقاتش را در زمینه آناتومی تکمیل کرد. اسکیس‌های زیادی از این زمان باقی است. فلورانس را ترک کرد و به میلان رفت. طراحی اسلحه، ابداع پل‌های قابل حمل، نردبان‌های بالا برنده، طراحی توپ جنگی، ناو، خودروهای جنگی، خمپاره‌انداز، طراحی بناهای عمومی و آبرسانی و تحقیقات در زمینه سیستم کانال‌ها، مبلمان تاشو، دستگاه روغن‌گیری از زیتون، آلات موسیقی، صندلی راحتی، جرثقیل، ماشین خودکار، را از دستاوردهای بی‌شمار او می‌دانیم.

نکته ۷: داوینچی پایه‌گذار اصول آناتومی نوین بود و اولین کسی است که بخش‌ها و اجزاء بدن را به شکل کامل و صحیح ترسیم کرده است. در زمینه موقعیت جنین در رحم مادر تحقیقات علمی بی‌سابقه‌ای دارد. تصاویر آن هنوز هم از صحیح‌ترین طراحی‌هاست. او پایه‌گذار علم گیاه‌شناسی مدرن بود. در تحقیقات در این زمینه به نظام ترتیب برگ‌ها و برش ساقه و ... پی برد. در زمینه نور و مکانیک تحقیقات و دستاوردهای زیادی دارد.

شام آخر

در سال‌های آخر قرن ۱۵ لئوناردو فرسک شام آخر را روی دیوار ناهارخوری میلان کار کرد. در این زمان نقاش تکنیک جدیدی را در نقاشی تجربه می‌کرد. که متأسفانه همان زمان ناموفق بود و دیوار شروع به ترک خوردن کرد. این نقاشی در دوره جنگ‌های ناپلئون دچار آسیب بیشتری شد ولی بدتر از همه آسیبی است که در نتیجه بازسازی به آن وارد شده است.

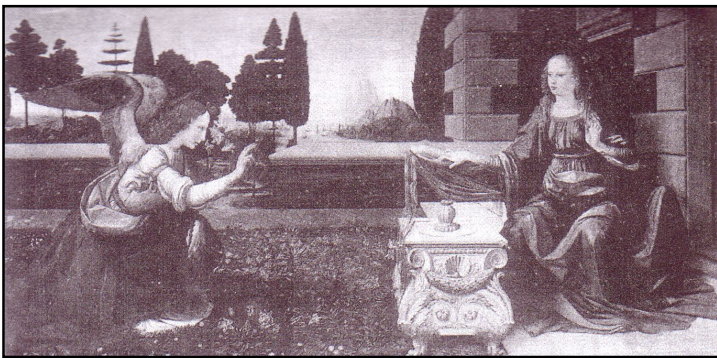

«تصویر ۱۶- لئوناردو داوینچی - شام آخر - نقاشی دیواری - حدود ۱۴۹۸-۱۴۹۵ - کلیسای سانتاماریا - میلان»

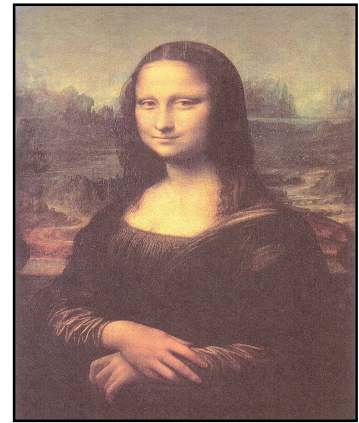
به طور مثال یهودا دارای دو دست راست شده است. در این نقاشی برای اولین بار حواریون (اطرافیان حضرت مسیح) کنار میز در یک صف نیستند بلکه در گروه‌های سه نفری تقسیم شده‌اند چهره هر یک از حواریون یک حالت روانی و عکس‌العملی خاص نسبت به جمله حضرت مسیح که گفته: «یکی از شما مرا تسلیم دشمن خواهد کرد.» دارد. از زمان مازاتچو نقاشی‌ها دارای پرسپکتیو یک نقطه‌ای بودند ولی در شام آخر از پرسپکتیو مرکزی استفاده شده است و نقطه گریز، پیشانی مسیح است.

مونالیزا (لبخند ژوکوند)

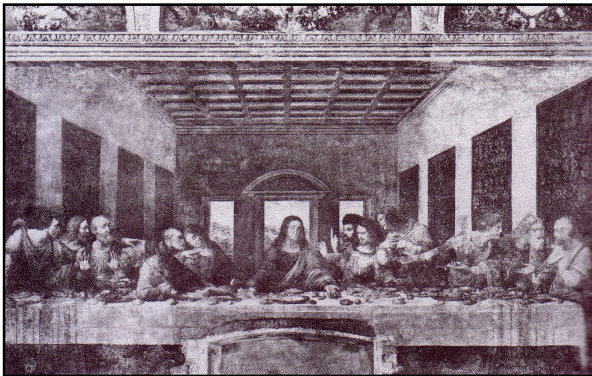
تابلوی مونالیزا احتمالاً پرآوازه‌ترین شبیه‌سازی از چهره فردی در جهان است. لاجوکوندا (ژوکوند) همسر یک بانکدار، پس از بازگشت لئوناردو از میلان به فلورانس نقاشی شده است در حالی که روی ایوان نشسته و مناظر پشت پیداست. ابهام و راز این «خنده» مشهور نتیجه شیفتگی لئوناردو به سایه روشن جو و استفاده از دو زاویه دید در تابلوست. مونالیزا برای ایجاد ابهت از پائین دیده شده و منظره بک‌گراند از بالا دیده شده است. تفاسیر زیادی به درست یا به غلط از این تابلو شده است که همه آنها به جهت فضای رمزآلودی است که توسط لئوناردو ساخته شده، اینکه مونالیزا احتمالاً باردار بوده و این لبخند هنگامی را نشان می‌دهد که جنین در شکم مادر حرکت کرده یا مونالیزا همان لئوناردوست، یا با خیره شدن به چشم‌ها لبخند مونالیزا بیشتر شده و به خنده تبدیل می‌شود نمونه‌هایی از آنهاست.

«تصویر ۱۸- تابلو بشارت - اثر لئوناردو داوینچی - زمینه مه‌آلود - توجه به گیاهان و موهای مجعد واضح و درخشان نشانه شیوه نقاشی‌های اولیه استاد»

«تصویر ۱۷- لئوناردو داوینچی - مونالیزا - حدود ۱۵۰۵-۱۵۰۳ رنگ روغن»

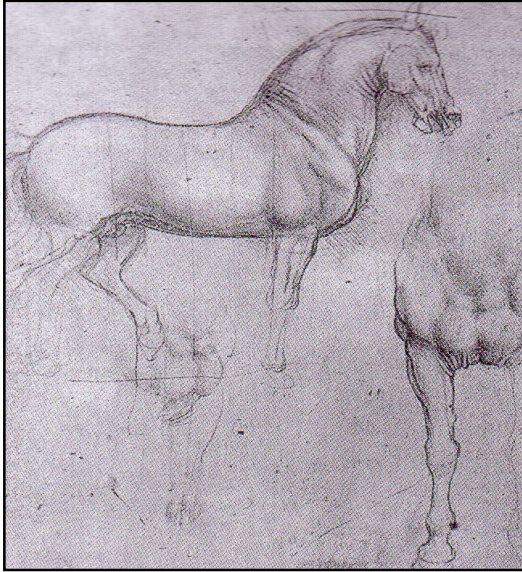
«تصویر ۲۰- شام واپسین - اثر لئوناردو داوینچی»

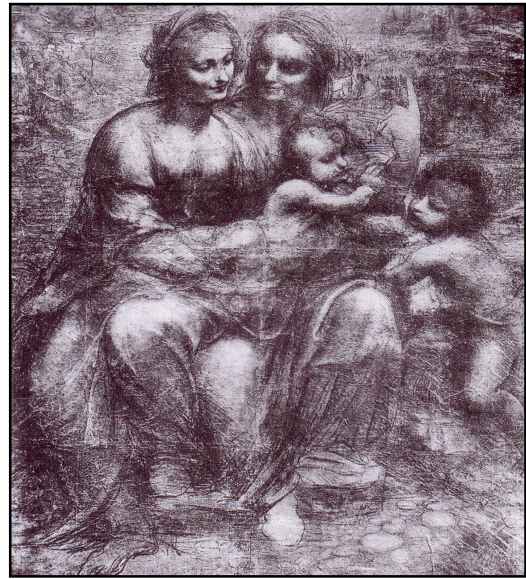
«تصویر ۱۹- نقاشی قدیس جروم - اثر لئوناردو داوینچی»

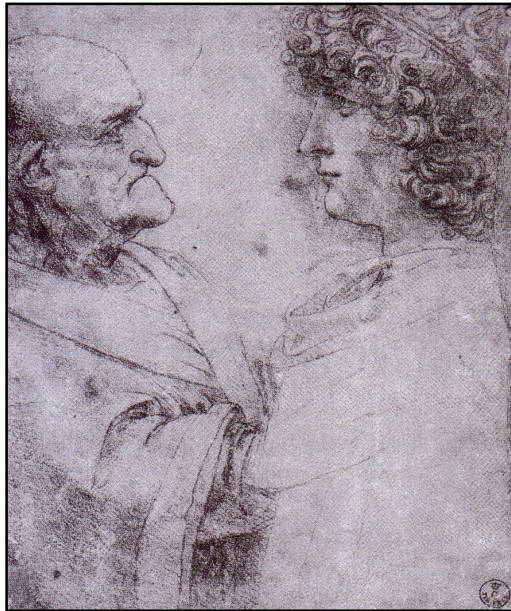
«تصویر ۲۱- اثر روبنس - کپی تکمیل شده از یکی از آثار داوینچی با نام (Battle of Anghiari)»

«تصویر ۲۳- لئوناردو داوینچی - مطالعه برای مجسمه یادبود اسفورتسا سوار بر اسب»

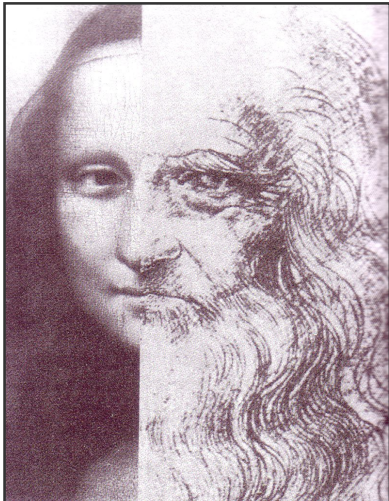
«تصویر ۲۲- مریم و کودک با قدیسه آن - اثر لئوناردو»

«تصویر ۲۵- تصویر مرد زشت و جوان زیبا - اثر لئوناردو داوینچی»

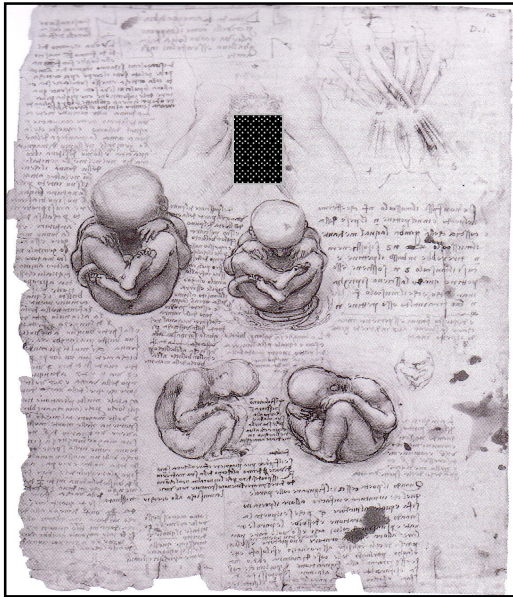
«تصویر ۲۴- باکره صخره‌ها - اثر داوینچی»

«تصویر ۲۷- دکتر لیلیان شوارتز - همکناری چهره‌ای که لئوناردو از خود و مونالیزا کشیده است.»

«تصویر ۲۶- سن جان باپتیست - اثر لئوناردو داوینچی»

«تصویر ۲۹- اثر «لئوناردو» - موقعیت جنین در رحم»

«تصویر ۲۸- طرح‌های یکی از دفترچه‌های یادداشت لئوناردو»

«تصویر ۳۱- دیدار ایرانیان با مریم و مسیح (ع) (پرستش مجوس) - لئوناردو»

«تصویر ۳۰- طراحی لئوناردو از دره رود آرنو - به تاریخ ۵ اوت ۱۴۷۳»

«تصویر ۳۲- اتود - اثر لئوناردو»